

LOVOROV GRM

Venec na grob Moderni

Alojz Rebula

V tišino, ki je bila med njima, so udarile stopinje s hodnika, približevale so se ob nekakšni objestni spremljavi udarcev s paličico ob tla, nato sta zaslišala podrsavanje noge — Cankar je tipal s čevljem čez stopnico.

»Prekleti brlog, da si moram lomiti noge čez te stopnice!«

Murn se je spustil iz svoje sedeče drže vznak, legel je z očmi, uprtimi v strop.

»Dober večer, gospoda!«

Prihajal je s kravato, s čistimi manšetami in ovratnikom, malo bolj suh in zelen, z večjimi brki.

Stopil je naprej, ves lahek in ohol, z nesramno sproščenostjo v očeh, ko da bi mu niti na kraju pameti ne bilo, da sta imela kaj z Murnom ...

»Servus,« je odzdravil Kette živahno. »Od kod pa?«

Zvenelo je: od kod ti, Cankar, s kravato in paličico?

Toda Cankar je zdaj imel nekaj z Murnom, ki je po vsem sodeč hotel ignorirati njegov prihod.

»Dober večer, sem rekel! To velja tudi tebi, Murn, pa čeprav se na glavo postaviš!«

»Ne, raje bom naprej ležal.«

»Ostal boš pač zvest svojemu življenjskemu principu!«

»Ne začenjaj spet,« je avtoritativno presekala Kette. »Raje povej, kod te je nosilo te dni, blodna duša.«

Naenkrat je Cankarja zamikala soba, na vsem lepem se je začel ozirati po kotih in začel ovohavati zrak; to je počenjal z nekim glasnim prhanjem, ko da ga je prvič zaneslo v takšno ostudnost. In na kraju tega zmrdovanja je tlesknil s paličico po mizi.

»Čas je, da se enkrat za vselej skidamo od tod. Dobim honorar, pa ni hudič, da ne bi našel česa za vse štiri: salon s spuščnimi žaluzijami, onkraj okna veselo gosto zelenje, nekaj dostojnega za novo literaturo. Mizica iz črnega orehovega furnirja z revijami, fantaziozen turški kotiček s pipami za klepet, pa kuhalnik, kaka preciozna reč za kuhanje čaja. Drugače se v tej prekleti kasarni do kraja sproletariziramo. Segnijemo.«

»No, le kod si se klatil te dni, da začenjajš na vsem lepem takole paševati?« ga je presekala Kette, ne da bi ga jemal resno.

»Ti, Kette, si nikar ne predstavljaš, da bo Cankar večer cigan. To ti povem, prijateljstvo gor, prijateljstvo dol.«

»No, zadnjič enkrat ti je pogledal palec iz čevlja. Zdaj pa si tudi na novo obut. Si zabredel v kakšno dobrodelno društvo, da so se te usmilili?«

Cankar je zakorakal po sobi, v hipu se je raztresel, spet je začel vohati.

»Če bi jetika smrdela, bi bil to njen avtentični smrad.«

»No, sedi.«

»Diktata ne trpim.«

»Pa hodi in vohaj!«

»Sedel bom, vidiš. Ampak samo za hip, ker nocoj imam druge opravke. Kadar listje zeleni, me vedno nekam nosi. Nekam moram nocoj, vrag vedi kam. K tebi prihajam.«

Sedel je na kraj postelje. Dal si je paličico med kolena. S slamnikom na tilniku je še enkrat prhnil predse v znamenje gnusa.

»Kaj sem počenjal te dni? Ničesar. To, kar počenjaš, kadar ležiš na zofi brez denarja in cigaret. In v tako razpoloženje dobiš pisemce od dekleta iz province, polno najbolj nežnih neumnosti, tako da te potunka še globlje. Vstaneš, pomoliš nos skozi okno, kakšno vreme je nad vasjo, prekolneš jo, Ljubljano, in se spet zavalíš, klavirni heroj brez denarja in cigaret. Potegneš odejo diagonalno čezse, da ne vidiš ničesar od vsega sveta razen tistih muck pod nosom, pa misliš, kako bi podtikal ježe pod lobanjo drhali, ki se sprehaja tam zunaj... Kako bi delal škanđale, ki smo jih potrebni kot kruha...«

»Si kaj nesel na uredništvo?«

»K vragu vse skupaj. S tisto povestjo, ki sem jim jo obljubil, sem si dal vrv za vrat. In zdaj me stiskajo. To prekleto vsakokratno nadaljevanje mi preseda, bratec, da ti ne morem povedati. In častiti gospod, ki sedi v usnjenem fotelju v uredništvu, hoče še preobračati moje stavke. ‚Tu smo daleč od vsake cenzure, toda so stvari, ki jih boste morali drugače formulirati, ker bi utegnile ženirati.‘ Figo! Saj je literatura na svetu prav zato, da ženira! S kolom bi jih bilo treba nalomiti po glavi, pismarje, farizeje in filozofe! Ondan ti zadaj za Šenkľavžem srečam mladeniča, ki je komaj prišel iz gimnazijskih klopi, nekakšno razpotegnjeno mestnobleđično trlico z očali, z ustj kakor reža pri ključavnici, sina meščanskega papana, oholega in prepričanega, ki mi začne nekaj zbadljivo filozofirati ex cathedra. Malo ga po strani gledam, malo ga poslušam, potem pa mi začne presedati. ‚Kateri trebušasti kanonik te je napumpal, fante?‘ mu rečem. ‚Si bil kdaj v svojem življenju lačen?‘ ‚Lačen mi ravno ni bilo treba biti, a kaj zato?‘ ‚Počkaj: Si se kdaj

zaljubil, zaljubil do tiste stopnje, ko začinja človeka nositi mesec?' .To ni v mojem slogu.' ,Saj, za neke vrste slog gre. In vprašam te še: si kdaj dal v grob človeka, ki je nesel v smrt tudi kos tvoje lastne duše?' In je pogledal, ko da ima opraviti s pijancem. ,Kakšni argumenti pa so to?' ,Argumenti za evnuha tvojega kova. In ti se boš postavljaj na piedestal, da bi nam zdaj trobental resnico? In ti boš s svojim možganskim vatelčkom meril umetnost, ki je ognjeno stvarništvo, ki je kri in ljubezen in smrt? Le v svisli s tisto svojo trompeto, prijatelj!' In sem ga lepo prijel pod pazduho, ko bi ga najraje odpravil z brco. ,Pojdi, ljubi in sovraži, trpi, znori, da se ti malo strese napuh — vse dotlej pa je tvoja učenost od muh. Vidiš, še rima mi je ušla, čeprav dajem poeziji slovo, prepuščam jo Ketteju in Murnu. Delaj, kar hočeš, a roke stran od umetnosti, o kateri se ti še svita ne — do nje ima prvenstveno pristop srce, kakor jo je ustvarilo srce. V lemenat pojdi in tam jahaj sistem!«

Tu je vstal, ko da ga je privzdignilo, in začel stopati gor in dol po sobi, spremljajoč se s taktom paličice. Kette je pol sedel na kraju dolge komisne mize, ki je s svojimi razmetanimi knjigami dajala vtis nagrmedenega splava. Da, noč je bila, spet so bili tukaj zbrani v tem molku, zasmrajenem od slabega tobaka, Cankar je molčal, Kette je molčal, Murn je negibno gledal v strop, odsoten — nekam so pluli na tem splavu obupa...

In kakor da hoče razbiti to ozračje, je Kette potrkal neko kadenco na platnico knjige.

»Imaš kaj dima?« je rekel Cankarju.

Ta mu je zalučal še nenačeto škatlo cigaret.

»Saj sem rekel, da pašuješ.«

Prižgal si je.

»V cukrerfabriko bi ga pripeljal, sistematika! Mu malo potunkal nos v smrad in jetiko. To bi bila injekcija za njegove možgane.«

»In rezultat bi bil ta, da bi začel smradu postavljati idejne osnove.«

Kette je spet poprijel tisto svojo kadenco, nekaj veseljaškega je bilo v tem, nekaj upor. Murna pa kakor da ni bilo v sobi: ležal je negibno in ob tisti stari rdeči odeji je vzbujal vtis mrtveca, ležečega na začasnih parah. V tišini je še huje zasmrdelo po tobaku in nejasni vlagi. In skozi okno je prihajal le en šum, komaj nekaj živega, praskanje vode v strugi pod oknom... Čez čas ga je presekala pisk vlaka s postaje. Ob tem glasu se je Murn zganil, obrnil se je in privzdignil, da pogleda, koliko kaže budilka na mizi. Predpolnočni ekspresni vlak, z Dunaja...

Dunaj — svetlo ime, kakor klic usode... Spet je ležal vznak, z vso težo stropa nad seboj, z vso težo te masivne pošasti, kjer je bila med stotimi natrpanimi luknjami ena, ki je bil v njej zdaj sam... Široke cesarske ceste, sprehajališča... Parlament v jonskem slogu, magistrat v gotskem, gledališče v renesančnem... Kavarne z lestenci, kjer mladi ljudje živijo iz celega, tarokirajo, šahirajo, ljubijo... Čista soba s pol spuščeno rožasto gardino, svetel parket in na ozadju vinskirodeče zofe ženska, a ne Alma... Bitje, ki bi bilo tako, da bi znorel zanj v tem juniju, mesecu, ki mu prekvaša kri... Ali pa na stezi z njo, z milijonskim velemestom za sabo, v visoki jeseni, s tistim pričakujoče zastrtim obnebjem nad rumenečimi gozdovi, med drevjem, med listjem... Ne tu, z vso težo te hiše prekletstva nad sabo — stran od tod, v tuje hru-meče življenje, kamor bi se z vso dušo zakopal...

Šele Župančič, ki je tiho odprl vrata v sobo, je pretrgal molčanje vseh treh.

»Dober večer!«

»No, Župančič, duša pohlevna?« je rekel Cankar.

»Je tukaj Murn?«

»Tamle na postelji se gre dekadenta.«

»Zakaj te ni bilo dol na trato?«

»Eh...« je rekel Murn.

»Je Polona pustila kaj zame?«

»Poglej med lonci.«

»Če ti ne bo šlo, pa meni prepusti tiste žgance,« je rekel Kette.

»Pojej jih,« je rekel Cankar.

»Polovico ti jih pustim.«

»Kar pojej jih,« je rekel Kette, »saj si četrti med lačnimi. Polona je bila še enkrat mojster. Ajdovi žganci!«

Cankar je udaril s paličico po mizi.

»Ko najamem salon, vzamem tja tudi Polono. Župančič bo znašal narodno blago, Murn bo kdaj pa kdaj spesnil kaj bolj starokopitnega. Kette bo steval ob oknu ideale, jaz bom skrbel za škandale, Polona pa bo hišna gospodinja. Kanonična leta ima, kuhati zna in smisel za humor ima tudi.«

»Ne bi bilo slabo,« je rekel Župančič. »Od kod pa prihajaš, Cankar, da si tak, ko da bi te iz škatlice vzel?«

»Spet eden, ki ima Cankarja za cigana. Prvič, ko dobim denar, najamem fijakarja, da me bo ostentativno vozil celo popoldne po Ljubljani. Vidim, da je treba tudi vam pohujšanja. Kar pojdi k tistim žgancem, Župančič!«

»Danes mu moramo pustiti, da pašuje,« je rekel Kette.

Župančič se je zasmejal. Tiho je zaprl za sabo.

Cankar je stopil pred Ketteja.

»Ti, ki te imam rad kakor Kristus Janeza,« je rekel.

»No?«

»Če imaš dve kroni, mi ju posodi. Vrnem ti, ko bom imel, prej seveda nikakor.«

»Preden si prišel, sem Murnu razlagal, da bi bilo križ s tvojim pisateljstvom, ko bi ti ne imel talenta za humor. Tako pa boš nalil vanj vedro solz in vedro arzena, in to bo edinstvena kombinacija!«

»Torej povej mi brez vsakršnih uvodnih lamentacij, češ da ti stric ni ničesar poslal, da danes nisi niti jedel et cetera! Denarja nima od nas nihče, in od kod naj bi ga imeli! Gre za to, če sta ti od kod slučajno kapnili v žep dve kroni...«

Kette ni odgovoril. Kakor zasanjal se je. Cankar — mladenič njegovih let. Ali ni prihajalo z njim nekaj kakor sila viharja? Človek, ki bo njegovo poslanstvo v tem, da meče rokavico... Sila, ki se kljub vsej samozavesti ni mogel zlahka meriti z njo, če je bilo sploh kaj primere med njima... Nezajezena, netrezna, sila nenadzorovanega otroštva, sila živcev, močate popadljivosti, halucinacije in genija... Če je bila ta zvrst ustvarjalne sile najvišja, ali ni bila višja tista, h kateri je težil on — najbolj južni človek med njimi, rojen tam, kjer prehaja celina k morju, s prirojeno težnjo po neki dosegljivi popolnosti, z idealom mere grškega Sredozemlja v krvi... Zatopil se je s tistimi svojimi preudarnimi fantovskimi očmi kritično, in vendar prijateljsko v Cankarja, tovariša, ki je stal razkoračen, kakor da izziva k primerjavi.

»Dve kroni, praviš?« je rekel.

»Dve.«

»Zanimivo bi jih bilo imeti. Novec z napisom *Josephus Franciscus Imperator Austriae et Rex Hungariae*...«

»Torej adijo.«

Cankar si je popravil slamnik, podjetno sunil zapestji navzven, prijel za kljuko. Že sta z Murnom onemela v tej novi tišini, ki je tako nenadomestljivo, polna gluhega pogrešanja navalila na njiju vselej, kadar je takole odhajal Cankar — kakor da se je vse spraznilo za njim, kakor da je nekaj močvirnatlega leglo v ozračje, bila je moreča tišina, brezizhodna, neka čudna pocankarjanska tišina je bila to — ko se je Cankar, ki je že odpiral vrata, nenadoma obrnil.

Stopil je k mizi, zalučal palico po tleh, udaril z nečim v dlan.

»Tri sto kron sem dobil pri Schwentnerju, to moramo zapiti!«

Bilo je že pozno, ko so odšli. Najprej Cankar, potem Župančič, nato Kette, nato Murn, ki je moral obvestiti Polono. Drug za drugim so šli najprej na levo, potem na desno, potem spet kdo ve kam na levo skozi tisti smrad po skladišču, iz nadstropja v nadstropje, med dvema odmevajočima kasarniškima stenama, dokler se niso znašli vsi štirje na prostem. Mrazilo je že, a vseeno so za hip postali v megleni temi. V noči nad njimi se je oglašalo le tisto škrebljanje vode pod vrkami. Zgoraj na mostu ni bilo človeka. Prazen se je pel med dvema jezeroma megle. Za njim, še naprej, vrsta nerazsvetljenih hiš s strmimi strehami — mesto, namestniško, provincialno mesto ob sotočju dveh verig gričevja s kostanji, z razgledom na Alpe in na gozdove, s plitvo škreblijočo rečico, njihovo mesto, mesto štirih usod...

»Ali ni Ljubljana bolj pristna, kadar spi?« je rekel Cankar.

Tesno drug ob drugem so stali, v četverni gruči, kakor grm s četverimi izrastki v tisti mrazeči predpoletni temi, kakor en sam bohoten grm sredi noči, živ lovorov grm...

(Odlomek)

EAST-END I

Matej Bor

London

V krčmi sedela sta. Prizor pred krizo:
ona še blažena,
on dokaj manj,
on je strmel predse v polito mizo,
ona vanj,
on je vrtel svoj brandy v težki roki,
ona njegov mezinec,
na enih ustnicah še cvetje sanj,
na drugih svinec.